

Gwara regionu

Autor: Justyna Kobus

- Gwara mieszkańców wsi Baranówko należy do dialektu wielkopolskiego, grupy gwar środkowej Wielkopolski. Widoczne są tu wpływy sąsiednich gwar wielkopolskich (północnych, zachodnich, południowych i wschodnich). Ze względu na pozostawanie wsi pod zaborem pruskim, a potem pod okupacją niemiecką, pozostały ślady języka niemieckiego, zwłaszcza w zakresie leksyki.
- Cechą charakterystyczną z zakresu fonetyki jest udźwięcznienie międzywyrazowe, np. jag matka {mmp3}S5401.mp3{/mmp3}, tam dzież mokre {mmp3}S5402.mp3{/mmp3}, nie wolno tag nawed robić {mmp3}S5403.mp3{/mmp3}, kiedyż obowionzkowo trzeba było, nidz nie wyrównajom. (zob. {tt}82|Fonetyka międzywyrazowa{/tt}).
- {tt}221|Samogłoski pochylone{/tt} w gwarze brzmią następująco: e ścieśnione wymawiane jest najczęściej jako i, np. przynajmniej {mmp3}S5404.mp3{/mmp3}, zimniaki {mmp3}S5405.mp3{/mmp3}, bardziej {mmp3}S5406.mp3{/mmp3}, później {mmp3}S5407.mp3{/mmp3}, lepij {mmp3}S5408.mp3{/mmp3}, bidnie lub jako y, np. odprowadzynie {mmp3}S5409.mp3{/mmp3}, skarpytki, wypłynić, a ścieśnione jako o, np. rozmowiałem lub e, np. czekej, czymej, zaś y wymawia się jako u, np. buł.
- {tt}231|Samogłoski nosowe{/tt} – wymowa niejednorodna (synchroniczna i asynchroniczna), niekiedy zanika element nosowości, np. chodzóm {mmp3}S5410.mp3{/mmp3}, na tom kopónke takim {mmp3}S5411.mp3{/mmp3}, każdom jednom radlone {mmp3}S5412.mp3{/mmp3}, wszyndzie, tom, wienc to {mmp3}S5413.mp3{/mmp3}; pochylanie nosówek, np. sie wycióngalo {mmp3}S5414.mp3{/mmp3}, penczki {mmp3}S5415.mp3{/mmp3}, poprzyng, pryndzy, minki, sóm, winksze, zdónżyło.
- Występuje także {tt}145|labializacja{/tt} samogłoskowa w nagłosie, np. łon, głoniłem; przejście sz w ś, np. śklany, śron.
- Typowe są tu: uproszczenia grup spółgłoskowych (zob. {tt}106|grupy spółgłoskowe{/tt}) trz – szcz, np. ostrze – oszcze, trzonek – czonek; spłynięcie się podwojonych spółgłosek w jedną, zwłaszcza kk w k, np. lekki – leki, miękki – mienki; rzadko podwojenie nn, np. parcianny, żanna; zdarzają się różnice rodzaju (w stosunki do języka ogólnopolskiego), np. chomąto – chomont, łyko – łyka, majeranek – majeranka oraz odchylenia od przyjętego sposobu odmiany niektórych rzeczowników, np. częsta końcówka -ów w D. l.mn. rodz. niemęskoosob., np. mrówek – mrózków, liści – liściów oraz M. l.mn., np. chomąta – chomonty, ości – oście; zastępowanie przyimka w, z przez we, ze np. w wojnę – we wojne, z ziemi – ze ziemi; niż zastępowany przez jak, np. mnie jenzyg wyszed bardziej jag jemu.
- Mieszkańcy Baranówka i okolicy odznaczają się zasobem leksykalnym składającym się ze słownictwa typowo lokalnego (względnie wielkopolskiego), np. bazia (kwiatostan trzciny’), groch (‘fasola’), lauszanka, maluczki, mielej, opołka, zupa szablowa oraz słownictwa ogólnopolskiego; w języku lokalnej ludności odnajdziemy sporo germanizmów, np. np. hebel, gater, giskanka, glanc, gruber, kartofel, krajzega, fachowiec, furman, furtka, futer, futrować, pała ({tt}215|rozziw artykulacyjny{/tt}), reperować, rydel, szmyrgiel, szmelc, warsztat i in. Formacje słowotwórcze tworzone są za pomocą sufiksów (najczęstsze): -acz/-aczka (np.. obławiacz, opylacz, polewaczka), -ak/-ok (np. bijok, cielak, presak), -arka (np. czyszczarka, żniwiarka, kartoflarka), -arnia (np. czyszczarnia, świniarnia), -arz (np. kosiarz, żniwiarz), -aty (np. hrympaty, karbowaty, szczeblaty), -ec (np. fachowiec, grzebielec, przebieraniec), -ek (np. ganeczek, kamyszek, obrzynek), -ik/-yk (np. szczeblik, kamyk, orczyk), -ica (np. bojewica, gnojowica, tawotnica), -icha (np. gonicha), -isko (np. grabisko, uprawisko, pszeniczysko), -nik (np. chwastownik, gniotownik, obsypnik), -ówka (np. stychtówka, cepówka, gnojówka), -yk/-ik (np. barczyk, chwaścik, kośnik).
- Obecnie język mieszkańców Baranówka ulega coraz silniejszemu wpływowi języka ogólnopolskiego; w sposób zdecydowany wpływa na tę sytuację dostępność mediów (Internet, telefonia komórkowa) oraz ułatwiony dostęp (praktycznie w każdym gospodarstwie obecnie jest samochód) do blisko położonych miast (Mosina, Poznań) jak też znaczny napływ ludności miejskiej (nowi mieszkańcy wsi). Dbałość o tradycyjną mowę typowa jest dla pokoleń najstarszych, w których świadomość odrębności stylistycznej i genetycznej języka jest znaczna (częściej niż zwracają uwagę na zapożyczenia niż ich potomkowie); osoby młode starają się podporządkować mniej lub bardziej opanowanej normie. Słownik niektórych słów używanych przez mieszkańców wsi Baranówko (skrót) bazia – ‘kwiatostan trzciny’ bonk – ‘śrutownik elektryczny do rozdrabniania ziarna’ bryja – ‘gęsta, półpłynna masa, często o nieprzyjemnym wyglądzie’ cynadra – pl ‘płuca świni po ugotowaniu’ ćknonć – ‘płynąć, spływać powoli, małymi strugami, kroplami, sączyć się’ ćpać – ‘wrzucać, rzucać’ drabka – ‘drabina,

drabinka’ dyszułka – ‘dwa dyszle połączone, używane przy wozie
jednokonnym’ dżazga – ‘mały, odłupany kawałek drewna używany zwykle na
podpałkę’ fachowiec – ‘specjalista w jakiejś dziedzinie’ furtka
– ‘jednoskrzydłowe drzwi, zwykle w ogrodzeniu; bramka’ zob. uliczka gajor
– ‘samiec gęsi, gąsior’ giskanka – ‘konewka’ gwiazdor
– ‘człowiek przebrany za św. Mikołaja, który przynosi prezenty w Wigilię Bożego
Narodzenia’ haszcze – ‘gęste skupiska roślin, najczęściej krzewów’
hrympaty – ‘szorstki, nie oheblowany’ jutrznić – ‘starzec się,
stawać się nieświeżym’ kalonka – ‘szczyt kopca lub górna pozioma krawędź
dachu stanowiąca przecięcie połąci dachowych’ karmonada – ‘kotlet schabowy
i mięso używane na taki kotlet’ kejter – ‘pies’ kóniarek –
‘znawca, amator, hodowca koni’ lauszanka – ‘rodzaj zimowej
czapki’ majeranka – rodz. ż. ‘Majorana hortensis, majeranek’ mdły
– ‘wąty, słaby, tu o roślinie’ niekształt – ‘niezgrabny,
nieforemny, bezkształtny ziemniak’ obczasać – ‘oskrobać z kory,
okorować’ opołka – ‘rodzaj płytkiego koszyka ze słomy lub wikliny, bez
rączki, w którym umieszczano uformowane ciasto chlebowe do wyrośnięcia przed włożeniem do
pieca’ ozor – ‘język, zwłaszcza język zwierzęcia’ pies –
‘deska z wycięciem dopasowanym do pięty, stosowana do zdejmowania butów, zwłaszcza z
cholewami’ pocukrzyć – ‘dodać cukru do czegoś, posłodzić’ rychło
– ‘wcześnie, rano’ rydel – ‘daszek czapki’ skiba
– 1. ‘wąski pas gleby odcinany i odkładany przez lemiesz i odkładnicę pług’ 2.
‘środkowe kawałki pokrojonego chleba’ smolny – ‘zawierający smołę,
nasycony smołą; smolisty, tu o korzeniu, drzazgach’ szabel – pl ‘fasolka
szparagowa’ szemrować – ‘podkradać’ szmelc –
‘złom, odpadki metalowe’ śmiga – ‘element budowy snopowiązałki,
motowidło’ toboł – ‘rozszerzona górna część przetyku u ptaków ziarnojadów,
np. kur – do rozmiękczenia i częściowego trawienia pokarmu’ tytka –
‘torebka z papieru przeznaczona do pakowania niedużej ilości produktów, zwłaszcza
sypkich’ uliczka zob. furtka uszy – pl ‘czerwone wyrostki wiszące pod dziobem
kur i kogutów’ weko – 1. ‘słoik służący do robienia przetworów, zamykany za
pomocą gumy, szklanego wieka i sprężyny bądź klamry metalowej’; 2. ‘przetwory
zrobione w słoikach typu wek’ wietrznik – ‘wywietrznik’ winić –
‘fermentować, gnić’ wiśny – ‘wilgotny’ zaprawa –
‘zakonserwowane przetwory z owoców, warzyw, mięsa’ żanna – ‘o mące:
żytnia, z żyta’

Ciekawostka — anegdota pisana gwarą MiZ: na fasolke też mówili i groch no ale ... ale ... groch
to jest przecież zupełnie coś innego ... nie ... bo ja kiedyś ... pamintam jeszcze moja babcia to zawsze:
no dzisiaj bydzie zupa z grochu no a to była fasola ugotowana ... no ale ... takie na sucho ziarno ...

MiZ: […] mówionc ściślej to kiedyś kiedy policja tak sobie tam chodziła ... nie chodziła a jeździła
rowerami bo teraz no to już tam jeżdżóm samochodami ... nie ... i uoni tam nie widzom za dużo …
ale kiedyż rowerami jeździli … no to bróń Boże jakby rolnig wyjechał na droge z pługiem ... to
mandad był od razu ... […] on miał zostawiać ten przedz na końcu pola a nie pługiem wyjeżdżadź
na droge i popsuć te ... te ścieżki całe ... no to teraz tylko tag można robić … kiedyż nie ... kiedyś
tam było od razu ... był mandad ... tak ...